

TÜRKİYE'DE TOHUMCULUK

Dünya nüfusu her geçen yıl biraz daha artarken, beslenme ve gıdaya olan ihtiyaçlarda sürekli artmaktadır. Bugün, dünya üzerindeki 7 milyara ulaşan nüfusun yaşamını sürdürebilmesi için yeterli miktarda gıdayı alması ve bu gıdaların güvenilirliğinin sağlanması insan haklarının temelini oluşturmaktadır. İnsanın büyüme ve gelişmesi, verimli çalışması, dış etkenlere ve hastalıklara karşı dirençli olabilmesi için sağlığın temelini oluşturan yeterli ve dengeli beslenme önemlidir. Yeterli ve dengeli beslenmenin gereğini ise ancak tarımsal faaliyetlerle elde edilen ürünler karşılamaktadır.

2007 ve 2008 yıllarında; dünyada yaşanan kuraklık, gıda ve petrol fiyatlarındaki değişimler, tarım ürünlerinin enerji amaçlı kullanımı ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi tarım sektörünün önemini bir kat daha artırmıştır. Özellikle 2008 yılında yaşanan gıda fiyatlarındaki artışlar, tarımsal ürün ihracatı yapan ülkelerin gelirlerini artırırken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ciddi sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Son yıllarda, bir yandan dünyada görülen ekonomik sıkıntılar, diğer yandan açlık çeken insan sayısının artış göstermesi nedeniyle gıda arzına olan ihtiyaç daha fazla artmıştır.

Tarımsal üretimin başlangıcı ve birçok bitkinin çoğaltım materyali tohumdur. Tohum, gıda zincirinin ilk halkasını, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin ise yapısal göstergesini oluşturur. Sertifikalı tohumluk, tohumluğun fiziksel, biyolojik ve genetik değer bakımından özellikleri belirlenen ve resmi makamlarca bu özellikleri belgelenen tohum demektir. Bitkisel üretim materyali olan tohum, ülkelerin tarım sektörleri için stratejik bir öneme sahiptir. Günümüzde tohum sadece tarımsal bir girdi değil aynı zamanda teknoloji kullanılarak elde edilen ve yüksek gelir getiren ekonomik değere sahip bir üründür.

Sertifikalı tohumluk, verimliliğin ve üretimin artırılmasında, üretim maliyetinin düşürülmesinde tarım sektörünün en temel ve en önemli girdisi durumundadır. Üretim ve verimin artırılması için yetiştirme tekniği metotları, arazi ıslahı, sulama, mekanizasyon, gübreleme, mücadele tekniklerinin uygulanmasıyla birlikte bölgeye uyumlu kaliteli tohum çeşitlerinin kullanılması gerekmektedir. Kaliteli bir sertifikalı tohumluğun verimi artırmadaki payının buğday ve fasulye gibi kendine döllen bitkilerde %20–30 seviyesinde, mısır ve ayçiçeği gibi yabancı döllen bitkilerde ise %100'lerin üzerinde olduğu bilimsel araştırmalarla ortaya konulan bir gerçektir.

Düşük vasıflı tohumluk kullanımı sadece verimi olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, içindeki karışım unsurlarının oranına bağlı olarak kaliteyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum ürünün pazar değerinin düşmesine de neden olmaktadır.

Sertifikalı tohumlukların, ekim arazisinin temiz olması ve fiziksel karışımın önlenmesi şartıyla buğday, fasulye, fiğ gibi kendine döllen bitkilerde 3 yılda bir, ayçiçeği ve mısır gibi yabancı dölenen bitkilerde ise her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Bir tarımsal girdi olarak tohumluğun genetik potansiyeli verimi belirleyen temel unsurlardan birisidir. Son yıllarda ülkemizde ve Dünya’da gerçekleştirilen tarımsal üretim artışında, yeni bitki çeşitleri ve kaliteli tohumluk kullanımının etkisi büyüktür.

Dünya Tohumculuk Endüstrisinin Gelişimi

Tohumluk mübadelesi tarımın tarihi kadar eski olmasına rağmen ticari amaçlı tohumluk alışverişinin geçmişi hayli yenidir ve son birkaç yüzyıla dayanmaktadır. Yüzyıllardır mahsulden ayrılan tohumluklar kullanılıyorken, bu uygulama ABD ve bazı AB ülkelerinde 19 uncu yüzyıldan itibaren çoğu ürünlerde giderek azalmış ve tohumluk ticari nitelikli bir özellik kazanmaya başlamıştır.

Geçtiğimiz yüzyılın ilk çeyreğinden sonra gelişmiş ülkelerde özel sektör girişimciliğine dayalı tohumculuk kuruluşları yaygınlaşmış ve de özellikle son çeyreğinde pek çok ülke ve ürün grubunda kamu, tohumluk üretim ve dağıtım sistemlerinden çekilerek yerini özel kuruluşlara bırakmıştır.

Bunu izleyen benzer bir eğilim çeşit geliştirme alanında gözlemlenmiş ve 1970’lerden sonra özel tohumculuk kuruluşları Ar-Ge konusunda önemli yatırımlar yapmaya başlamıştır. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde yeni bitki çeşitlerinin geliştirilmesi ve biyolojik yenilikler özel tohumculuk şirketleri tarafından sağlanmaktadır.

Dünya tohumculuğunun gelişmesinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler daima önemli ve belirleyici olmuştur. 19 uncu yüzyılda temelleri atılan genetik bilimi, sistematik bitki ıslahı ve çeşit geliştirme faaliyetlerine giden yolu açmıştır. 20 nci yüzyıl başında uygulamaya konulan hibrid (melez) teknolojisi ise özel sektör girişimciliği ve ticari tohumculuk arasındaki en etkili ve güçlü köprülerden birini kurmuştur.

Tohumluk ticaretinin gelişmesine paralel olarak, tohumculuk sektörünün ve tohumluk ticaretinin denetim altında tutulmasına olan ihtiyaç en başından itibaren kendisini hissettirmiş ve 19 ncu yüzyıl sonuna doğru ilk ulusal tohumluk laboratuvarları ve beraberlerinde kalite güvence sistemleri görülmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde başta ıslahçı hakları ve uluslararası tohumluk üretim ve sertifikalandırma sistemleri gibi bir dizi yeni kurum ve organizasyon ortaya çıkarak uluslararası çeşit ve tohumluk ticaretini hızlandırmıştır. Günümüzde tohumluk endüstrisi artan nüfusun gıda güvenliğinin sağlanması açısından tartışılmaz ve vazgeçilmez bir yenilik ve verimlilik kaynağı haline gelmiştir.

Dünya Tohumluk Ticareti

Bir girdi olarak ele alındığında, tohumluk ticareti 1970'lere kadar dünya ticaretinde önemsiz seviyelerde kalmıştır. Bir yandan ülkelerin çoğunun tohum konusunu stratejik ve milli bir konu olarak değerlendirmesi, diğer yandan tohumculuk endüstrisinin o zamanki uluslararası organizasyon yapısının zayıflığı, karantina konularına farklı yaklaşımları, Ar-Ge imkanları, deniz aşırı üretim kapasitesi ile uluslararası dağıtım, pazarlama vasıtalarının yetersizliği ve ülkesel tohumculuk düzenlemelerinin farklılığı tohumluk dış ticaretini kısıtlayıcı unsurlar olarak öne çıkmışlardır.

1970'lerden sonra dünya tohumculuğu pek çok bakımdan değişim göstermiştir. Gelişmiş Batı ülkelerindeki tohumculuk firmaları araştırma, üretim ve pazarlama faaliyetlerini diğer ülkelere doğru genişletmişler ve de özellikle 1980'lerden sonra başlayan küreselleşme olgusu sonucu birçok ülke tohumculuk sektörünü geliştirme ve güçlendirme yönünde politikalar geliştirerek, uygulamaya başlamış, sonuç olarak 21 inci yüzyılın ilk yıllarında tüm dünyada kaliteli tohumluk üretimi, kullanımı, pazarlaması ve ticaretinde önemli sıçramalar olmuştur.

Uluslararası Tohum Federasyonu (ISD) verilerine göre 2011 yılında dünya ticari tohumluk pazarının 45 milyar USD civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktar gerek ülkesel bazda, gerekse ürün grubu temelinde asimetrik bir dağılım göstermekte olup, dünya toplam tohumluk ticaretinin %27'sini ABD, %24'ünü AB ülkeleri (23 ülke), %20'sini Çin, %6'sını Brezilya, %4'ünü Hindistan, %3'ü Japonya ve %16'sını diğer ülkeler oluşturmaktadır. Diğer yandan dünya tohumluk ticaretinde ağırlıklı olarak tahıllar, yağlı tohum bitkileri, sebzeler, çiçekler ve çim bitkileri yer almaktadır.

Türkiye'nin Tarımsal Potansiyeli

Her coğrafya kendi ruhunda hayat bulur. Toprağın her parçası, üzerinde yaratılan değerlerle anlam kazanır. Türkiye, kıtaları birbirine bağlayan stratejik konumu, genç ve eğitimli nüfusu, bereketli toprakları ve eşsiz iklimi ile önemli bir tarım potansiyeline sahiptir.

Ülkemizde tarım sektörü, insanların beslenmesi, istihdamı, ekonomiye katkısı ve ihracat potansiyeli bakımından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Avrupa Birliğine uyum sürecinde, kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması öncelikli bir konudur. Çiftçilerimizin; iç ve dış pazarlara üretim yapar hale gelmeleri, daha iyi gelir düzeyine kavuşabilmeleri için üretim kaynaklarını daha etkin kullanmaları gerekmektedir. Ülkemiz için; sahip olduğu tarımsal kaynakların tespiti, geliştirilmesi, amacına uygun kullanılması ve bu çalışmaların, kaynakları kullananlarla beraber planlanması önem arz eden bir husustur.

Türkiye Tohumculuk Endüstrisinin Gelişimi

Türkiye’de ilk bitki ıslah çalışmaları ve kaliteli tohumluk üretimleri 1926 yılında tohum ıslah istasyonlarının kuruluşu ile başlamış, ancak 1950’lere gelinceye kadar yalnızca serin iklim tahıllarına odaklanan çeşit geliştirme ve tohumluk üretim çalışmaları ile sınırlı kalmıştır. İzleyen yıllarda, kamu araştırma programlarına hem daha çok sayıda tür dahil edilmiş, hem de üretilen tohumlukların miktarı artmıştır.

Türkiye 1980’li yılların başlarında tohumculuk sektörü ile ilgili temel politikalarında önemli değişiklikler yaparak, kamu esaslı bir tohumluk tedarik sisteminden özel girişimi esas alan bir tohumluk endüstrisi modeline geçmiştir. Ekonominin serbestleştirilmesi ve tohumluğun dış ticaretteki kısıtlamalarının kaldırılması sonucunda özel sektör yatırımlarının önü açılmış, yerli veya yabancı pek çok tohumluk firması ya doğrudan ya da ortaklıklar yoluyla sektöre girmiştir. Sonuçta özel tohumculuk firmalarının sayısı, kapasitesi ve faaliyetleri kısa sürede hızla artarak ulusal tohumculuk endüstrisi özel sektör ağırlıklı bir konuma gelmiştir.

Türkiye tohumluk tedarik sistemi içerisinde kamu tohumculuk kuruluşları halihazırda buğday, arpa ve bazı yem bitkileri gibi açık tozlanan bitkilere odaklanan sınırlı bir üretim ve dağıtım faaliyeti içerisinde. Son yıllar itibariyle, özel tohumculuk şirketleri bu türlerde de pazar paylarını önemli ölçüde arttırmaya başlamışlardır. Türkiye’de 2010 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş 365 tohumculuk kuruluşu bulunmaktadır. Büyük bir kısmını özel sektör firmalarının oluşturduğu bu kuruluşlar arasında sermaye yapısı, istihdam durumu, üretim ve işleme kapasitesi, çeşit geliştirme ve temini, ürün yelpazesi ve endüstriyel entegrasyon derecesi bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye’de özel sektör tohumculuğunun geçmişi oldukça yenidir. 1980 yılından önce ülkede yalnızca iki özel şirket faaliyet göstermekte ve bunların toplam sertifikalı tohumluk ticareti içerisindeki payları %1 ila 2 civarında iken her türlü tohumluk üretim ve dağıtımını kamu kuruluşları tarafından sürdürülmüş ve fiyatlar devlet tarafından denetlenmiştir. .

1982 ile 1985 yılları arasında bir dizi yasal düzenleme ile tohumculuk faaliyetleri serbest bırakıldıktan sonra ülkemiz tohumculuk endüstrisi hızla büyüyerek, 2011 yılı itibariyle toplam ticari tohumluk hacmi 400 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. (kaynak: Uluslararası Tohum Federasyonu (ISD) verileri) Geçen 25 yıllık süre içerisinde Türkiye’nin yurt içi tohumluk ticareti her yıl artış göstermiştir. Tahminler bu artış trendinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği yönündedir. Hükümet politikalarına bağlı olarak, tohumluk pazarımızda önümüzdeki yıllarda özellikle yem bitkileri ve serin iklim tahıllarında artışlar görülecektir. Türkiye tohumluk pazarını oluşturan en önemli ürün bileşenleri tahıllar, endüstri ve yem bitkileri ile sebzelerdir.

Türkiye Tohumluk Dış Ticareti

Türkiye’de 1980 öncesinde hem ithalatta hem de ihracatta son derece sınırlı bir tohumluk dış ticareti söz konusu olmuştur. Toplam birkaç milyon dolarlık bir hacme sahip olan tohumluk ithalatı ise geniş ölçüde kamu kuruluşları tarafından yapılmıştır. Ticari tohumluk ithalatı son 25 yılda hem miktar hem de parasal değer olarak önemli oranda artmıştır. İthalatta en önemli kalemi sebze tohumları oluştururken, bunu yem bitkileri ve çim izlemektedir. Ancak bazı yıllarda mısır gibi diğer türlerin tohumlarının ithalatı da söz konusu olabilmektedir. Sebze tohumluklarında doğrudan doğruya ticari tohumluk ithalatı yapılırken, tarla bitkilerinde yerli üretim ve çoğaltım için gerekli olan anaç tohumluk ithalatı ağır basmaktadır.

Türkiye’nin 2002 yılında tohumluk ithalatı 55,3 milyon dolar iken 2011 yılında 178,2 milyon dolara ulaşmıştır. Tohumluk ithalatının parasal değer olarak en önemli kısmını sebze tohumlukları teşkil etmektedir. Ancak bu tutarın tamamı ticari tohumluk olmayıp yaklaşık 1/5’lik bir kısmı anaç (kaynak) tohumluk ithalatıdır.

1980 öncesinde Türkiye tohumluk ihracatı neredeyse yok denilecek kadar azdır. Ancak, zaman içerisinde tohumluk ihracat kapasitesi önemli bir gelişme göstermiştir. 2002 yılında 17,3 milyon dolar olan tohumluk ihracatı 2011 yılında 109,0 milyon dolara çıkmıştır. Türkiye tohumluk ihracatı daha ziyade mısır, ayçiçeği, pamuk ve sebze türlerinde yoğunlaşmıştır. Hibrit mısır, ayçiçeği ve pamukta sözleşmeli olarak üretilen sertifikalı tohumluklar yüksek kalite özelliklerine sahiptir ve yabancı alıcılar tarafından tercih edilmektedir. Son yıllarda domates, biber, salatalık, kavun, karpuz olarak sebze tohumluğu ihracatı da hızla artmaya başlamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Tohumculuk sektöründe ülkemizin büyük tarım potansiyeli, alternatif türler ve tohumculuk için uygun ekolojik şartlar ve bölgesel konumunun elverişliliği düşünüldüğünde yapılan çalışmalar sonucunda verimlilik artışı olması gerekirken, hedeflenen noktaya ulaşmak için alınan kararların uygulama aksaklıklarından kaynaklanan verimlilik azalışı olmaktadır.

Sertifikalı tohum fiyatlarının yüksekliği çiftçinin kaliteli üretim yapmasını engellemekte, çiftçilerimizin sertifikalı tohumluk kullanım oranlarının artırılmaması nedeniyle de, üretimden beklenen verim alınamamaktadır.

Buğday tohumluğunda 626 bin ton sertifikalı tohum kullanılması gerekirken 80 bin ton, arpa tohumluğunda 242 bin ton sertifikalı tohum kullanımına ihtiyaç varken 4 bin ton tohumluk kullanılmaktadır. Dolayısıyla, buğday ve arpada yenilenmesi gerekli

toplam 706 bin ton tohumluk ihtiyacı varken, son yıllarda değişim miktarı ihtiyacın sadece % 12'si olan 84 bin ton olarak kalmıştır.

Öneriler

Sertifikalı tohumluk kullanımının yaygınlaştırılması için prim ödemelerinde sertifikalı tohumluk kullananlara yapılan destek artırılarak devam etmelidir.

Tohumculukta araştırma, üretim, dağıtım ve kredileme zinciri iyi ve sağlam kurulmalıdır.

Ruhsatlı olmayan kişi ve kuruluşların tohumluk satmaları engellenmeli ve ruhsatlı olanlarda Tarım İl Müdürlükleri aracılığı ile denetlenmelidir.

Açıkta ambalajlanmamış, hiçbir garantisi olmayan elenmemiş ve ilaçlanmamış belgesiz tohumlukların satışını engelleyici yasal tedbirler alınmalıdır. Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri başta tohumluk denetimleri olmak üzere sorumluluk alanına giren konularda "denetim ağırlıklı bir yapıya" dönüştürülmeli ve böylece kanunların verdiği denetim yetkisi tam olarak kullanılmalıdır.

Tohumluk ambalajları üzerinde üreticilerin anlayabileceği şekilde tohumla ilgili teknik bilgilere yer verilmelidir.İlgili kanun ve yönetmeliklerin gerektirdiği etiketleme yapılmalı ve bununla ilgili kontrollere önem verilmelidir.

Tohumculuk sektörü, sürekli dışardan tohum ithal etmek yerine, yeni çeşit geliştirmek için araştırma ve geliştirmeye yönelik çalışmaları yapmak zorundadır. Bunun için başlangıçta Kamu Araştırma Kuruluşları, Üniversiteler ve Milli tohumculuk Kuruluşları arasında sıkı bir diyalog kurularak Kamunun Ar-Ge alt yapısından yararlanmalı ve bu yolla geliştirilen çeşitler süratle üretime intikal ettirilmelidir. Uzun vadede ise Milli Tohumculuk Sektörünün mutlaka Ar-Ge alt yapısını kurması özendirilmelidir.

Çiftçilerin artık kaliteli üretim için ekolojik koşullara uygun tohum çeşitlerini istemekte, ancak, çiftçi yeni çeşitlere ulaşmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle; kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanarak eğitim ve yayım hizmetlerinin daha verimli hale getirilmesi gerekmektedir.